

Berichtgeving over Afghanistan

De rol van de Nederlandse media

De Nederlandse krijgsmacht is in het kader van ISAF sinds 2006 aanwezig in de Afghaanse provincie Uruzgan. Vanaf het begin is er sprake van een grote journalistieke belangstelling voor *Task Force Uruzgan* (TFU). Veel journalisten hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid die het ministerie van Defensie hen bood om een door militairen begeleide reis naar het conflictgebied te maken. Daarnaast hebben enkele Nederlandse media zelfstandig uit het conflictgebied verslag gedaan. De vraag is hoe deze verslaggevers, zowel *embedded* als *niet-embedded*, van 2006 tot 2010 de missie in het nieuws hebben gebracht.

J.E. van Klink MA MSc*

Commandant der Strijdkrachten (CDS) generaal Peter van Uhm heeft naar eigen zeggen een podium nodig om het succes van de missie in Afghanistan te kunnen etaleren. ‘En dat podium zijn de media’, stelde hij begin mei 2009 in *NRC Weekblad*.¹ Defensie bereikt zodoende een redelijk groot publiek. Uit de *Monitor Steun en Draagvlak/Publieke Opinie Missie Uruzgan* van januari jl. bleek dat meer dan de helft van de Nederlandse bevolking tamelijk tot zeer veel gezien, gehoord of gelezen heeft over de missie. De cijfers op dit punt zijn vrij consistent vanaf 2006.²

Discussie

In hetzelfde interview gaf de hoogste militair in Nederland ook de keerzijde van de aandacht aan. Hij meent ‘een oneerlijke wedstrijd in de media te moeten spelen’, omdat ‘de positieve kant van de missie wordt onderbelicht en de negatieve kanten worden uitvergroot’.³ Deze

opmerking is interessant, gezien de discussie over de journalisten die in Afghanistan aanwezig zijn. Diverse betrokkenen – in het bijzonder onderzoekers en binnen de media zelf – hebben namelijk de inhoud van berichten van verslaggevers die door militairen werden begeleid, bekritiseerd. Zij zouden door de beperkingen die een *embedded* reis met zich meebrengt, niet meer in staat zijn om naar traditionele journalistieke waarden te handelen. Hun rol in een democratische staat als Nederland zou hiermee onder druk komen te staan.

Opzet artikel

In dit artikel staat de vraag centraal hoe *embedded* en *niet-embedded* media vanaf het begin van de missie in 2006 tot 2010 over TFU verslag doen. Het gaat in op de vraag of de *embedded* journalisten nieuws significant anders presenteren.

Eerst volgt een historisch overzicht van de rollen van zowel overheid als journalistiek in democratieën en het daaruit voortgekomen mediamanagement tijdens conflicten. Daarna komt de discussie over *embedded* journalistiek aan de orde. Vervolgens zal een analyse worden gemaakt van de Nederlandse berichtgeving over de missie van de eerste twee jaar en wor-

* De auteur is politicoloog en bestuurskundige, afgestudeerd aan de Universiteit Leiden. In 2007 schreef zij een MA thesis Political Science over de verschillen tussen *embedded* en *niet-embedded* artikelen over ISAF in vijf Nederlandse kranten. Deze scriptie werd bekroond met zowel de scriptieprijs van het Departement Politieke Wetenschap als de Faculteit der Sociale Wetenschappen. Dit artikel is tot stand gekomen met medewerking van prof. dr. J.S. van der Meulen, universitair hoofddocent aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA en bijzonder hoogleraar militair-maatschappelijke studies aan het Departement Politieke Wetenschap van de Universiteit Leiden.

den mogelijke ontwikkelingen van de periode daarna uiteengezet. De verslaggeving vanuit Nederland, met inbegrip van de politieke besluitvorming over de militaire aanwezigheid in Afghanistan, wordt overigens buiten beschouwing gelaten.

Overheid en media

Alvorens embedded journalistiek tijdens TFU en de consequenties daarvan voor de inhoud van de verslaggeving uiteen te kunnen zetten, moet eerst inzicht worden verkregen in de complexe relatie tussen overheid en media in democratieën. De huidige verhoudingen komen historisch gezien voort uit hun verschillende taken en werkwijzen.

Symbiose

Media moeten in een democratie zonder controle van de staat of andere instanties verslag kunnen doen. Hun functies zijn in eerste instantie gerelateerd aan de rol die kiezers wordt toebedeeld. Journalisten dienen objectieve, onafhankelijke en onpartijdige informatie over gebeurtenissen te bieden. Als gevolg hiervan kan men politici en hun beleid controleren.

De inhoud van berichtgeving bepaalt uiteindelijk niet alleen *wat* in het nieuws komt, maar ook *hoe* mensen daarover kunnen gaan denken. In werkelijkheid is absolute onafhankelijkheid uiteraard onmogelijk. Journalistieke keuzes en externe factoren kunnen de inhoud van de verslaggeving beïnvloeden. Deze laatste invloeden gelden des te meer voor gewapende conflicten in het buitenland. Dan zijn verslaggevers, in een voor hen vaak vreemde, complexe en gevaarlijke omgeving, meer dan ooit afhankelijk van zowel nationale als lokale overheden aldaar. Dit geldt bijvoorbeeld voor de toegang tot locaties en bronnen.⁴

Aan de andere kant is publieke steun voor politici van essentieel

belang voor het legitimeren en continueren van hun beleid. De invloedrijke Amerikaanse schrijver, journalist en politiek commentator Walter Lippmann stelde in de jaren twintig van de vorige eeuw:

*governments today act upon the principle that it is not sufficient to govern their own citizens well and to assure the people that they are acting wholeheartedly on their behalf. They understand that public opinion of the entire world is important to their welfare.*⁵

Regeringen proberen de bevolking te beïnvloeden via de media. Vooral een kostbare oorlog (in meerdere opzichten) moet in de ogen van de publieke opinie legitiem zijn. Voor recente conflicten die zich buiten het eigen grondgebied afspelen en waarbij het landsbelang niet direct op het spel staat, zoals in Afghanistan, is deze steun niet vanzelfsprekend.⁶

Er is zodoende een zekere mate van symbiose, dat wil zeggen wederzijdse afhankelijkheid, ontstaan tussen overheid en journalistiek in democratieën. De media hebben de politiek nodig voor het maken van een verhaal, en de regering gebruikt de media voor het realiseren

FOTO AVDD, H. KEERIS

Ruim 1100 militairen, onder wie 750 mariniers, vormen de Nederlandse bijdrage aan de UNMEE-vredesoperatie in Eritrea (2000). Op de foto journalist Frans Dijkstra van 'Trouw', in gezelschap van kinderen bij het verzamelgebied in Massawa

van beleid. Beide polen doen dit voor hetzelfde publiek. Tegelijkertijd leven de twee vaak op gespannen voet met elkaar vanwege hun verschillende criteria.

Internationale historie

De gespannen relatie tussen overheid en media tijdens gewapende conflicten werd vroeg in de eerste helft van de twintigste eeuw zichtbaar. Regeringen waren zich bewust van de mogelijke gevolgen van slecht nieuws vanaf het front voor de publieke opinie thuis. In de afgelopen honderd jaar hebben de door hen bedachte communicatiestrategieën voor gewapende conflicten zich ontwikkeld op basis van opgedane ervaringen met de mediaverslaggeving.

In de Russisch-Japanse oorlog (1904-1905) voerde Japan voor het eerst oorlog tegen een Europese mogendheid. Het land was onzeker over de overwinningskansen, en positieve berichtgeving werd van groot belang geacht. De Japanners introduceerden in deze oorlog het begrip *press pool*. Journalisten mochten niet zonder militaire escorte naar het front. In plaats daarvan deelde een woordvoerder eenmaal per dag het nieuws aan vertegenwoordigers van de pers mee, die het verder moesten verspreiden.

Dit beleid zorgde ervoor dat alle verslaggevers nagenoeg dezelfde informatie kregen. De nationale gezindheid onder de Japanse bevolking tijdens de oorlog bleef groot. Vanwege de relatief gemakkelijke overwinning was het communicatiebeleid daarin niet cruciaal, maar het betrekken van de media in de strijd trok wel de aandacht in Europa en de Verenigde Staten.⁷

Ook in de wereldoorlogen konden journalisten met de troepen mee. Mede vanwege de sterk verbeterde communicatietechnologie gebeurde dit tijdens het tweede mondiale conflict op grotere schaal. De Amerikaanse regering gaf daarin 1646 journalisten een accreditatie voor de toegang tot het front. Journalistieke mogelijkheden verschilden per commandant, maar de meesten leefden in relatieve vrijheid tussen de eenheden en mochten interviewen wie ze wilden.

Dit leidde tot gedetailleerde verslagen en foto's. De 'waarheid' moest uiteindelijk via de media naar buiten komen om het Amerikaanse publiek te overtuigen van het belang van de totale oorlog en de noodzaak van de overgave van de tegenstander. Er was wel sprake van censuur op het publiceren van materiaal rond ernstig fysiek en mentaal gewonde militairen; het enthousiasme zou bij te veel 'waarheid' kunnen verminderen.⁸

Bij de Nederlandse krijgsmacht kregen enkele jaren later een beperkt aantal media tijdens de Politionele Acties in Nederlands-Indië toegang tot de militairen. Oorlogsverslaggever Arnold Karskens heeft het in zijn boek *Pleisters op de Ogen, Pleister op de Mond: de Geschiedenis van de Nederlandse Oorlogsverslaggeving van Heiligerlee tot Kosovo* over een eenzijdige, pro-Nederlandse berichtgeving over het conflict in de voormalige kolonie.⁹

'Vietnam' wordt als de eerste 'open oorlog' beschouwd. Het publiek was, ondanks de eerdere intrede van de film en radio, via de televisie op een directe wijze getuige van de gruweligheden die hun soldaten meemaakten, ver weg van het eigen grondgebied. In de wetenschappelijke literatuur bestaat onenigheid over de exacte rol die zowel de media als het verloop van de strijd in de zeer kritisch geworden opstelling van de bevolking ten opzichte van de Amerikaanse betrokkenheid hebben gespeeld.¹⁰ Hoe dan ook, hierna begonnen politieke leiders informatiemanagement van oorlogen en conflicten te verbeteren *to win the battle at home*.

Begin jaren tachtig experimenteerde de Britse regering met 'embedded journalisten'. Zij deden, begeleid door de staat, verslag van de Falklandoorlog. Hoewel dat de mogelijkheid bood om een conflict te verslaan van zo nabij als nooit tevoren, werd het ongeveer dertigtal aanwezige Britse mediapersoneel op het slagveld geconfronteerd met censuur, foutieve informatie en politieke intimidatie.

Vanwege de onmogelijkheid om zich zowel fysiek als mentaal te distantiëren, begonnen

Ter gelegenheid van de eerste F-16-vluchten zijn journalisten uitgenodigd (2002). Embedded journalisten mogen uiteraard geen informatie prijsgeven die de operationele veiligheid in gevaar kan brengen

journalisten zich bovendien te identificeren met militairen. Dit speelde zich af ten tijde van een economische recessie en geringe publieke steun voor de regering van premier Thatcher, die naderhand in 1983 de parlamentsverkiezingen won. De oorlogsverslaggeving droeg bij aan haar populariteit en speelde zeker een rol in haar herverkiezing.¹¹

Militaire analisten in de Verenigde Staten keken toe en trokken hun conclusies.¹² De Britse politieke communicatiewetenschapper Brian McNair benadrukt:

*the success of the Thatcher government in controlling media images of the Falklands War was not an anachronism but the beginning of a trend.*¹³

In de Eerste Golfoorlog (1990-1991) hebben de Amerikanen een nieuwe variant van de press pools ingesteld. Geselecteerde groepen journalisten gingen naar het front en deelden hun ervaringen na terugkomst met collega's. De krijgsmacht bepaalde de locatie vanwaar berichtgeving mocht plaatsvinden en de beelden daarvan.

Er ontstond in de berichtgeving een nadruk op *clean images*, technologie, efficiëntie en expertise van het leger. Burgerslachtoffers

kregen weinig aandacht.¹⁴ Slechts enkele correspondenten waagden het om op eigen gelegenheid te gaan. Eén van hen was Peter Arnett. Er was kritiek op zijn werkwijze, maar Arnett toonde, in tegenstelling tot vrijwel alle andere westerse media, eveneens de Irakese zijde van de oorlog. Arnett gaf hiervoor als reden aan 'voor de kijkers van CNN in Bagdad te zijn en niet namens de Amerikaanse regering'.¹⁵

Protesten van mediaorganisaties over de beperkingen van de press pools zorgden voor een doordacht communicatie-

beleid in de volgende Golfoorlog; de massale embedded journalistiek. Honderden verslaggevers uit diverse landen reisden wekenlang met Amerikaanse en Britse troepen mee. Slechts een handjevol Nederlandse journalisten maakte gebruik van deze mogelijkheid. Andere belangstellenden haakten al bij voorbaat af vanwege de te hoge kosten van een dergelijke onderneming en omdat het niet vooraf duidelijk was bij welk onderdeel van het leger ze mee mochten gaan.¹⁶

NOS Journaal verslaggever Wouter Kurpershoek, embedded, trok zich snel terug van de aan hem toebedeelde Britse legereenheid. Deze manier van journalistiek bedrijven leidde naar zijn mening tot 'frontlijn verslaggeving'; kijkers kregen de consequenties van de oorlog niet te zien en het was verboden om naar bepaalde gewenste locaties te worden gebracht.¹⁷

Er was inderdaad sprake van een beperkte mediaweergave van de Tweede Golfoorlog. Diverse Amerikaanse en Britse wetenschappelijke onderzoeken hebben de verschillen blootgelegd tussen embedded en niet-embedded verslaggeving op televisie en in kranten. Het bleek dat de 'zojuist geïntroduceerde' vorm van oorlogsjournalistiek onder meer tot gevolg had dat verhalen niet in een bredere historische en politieke context werden geplaatst; er hoofd-

zakelijk militaire bronnen werden gebruikt; de focus op de militaire zijde van het conflict lag, waarover vervolgens positief verslag werd gedaan.¹⁸

Nederlandse embedded journalistiek

In februari 2006 stemde een meerderheid van de Tweede Kamer in met de aanvang van de Nederlandse missie in het zuiden van Afghanistan. Vanwege de gevaarlijke situatie in het gebied en de geïsoleerde ligging, verwachtte het ministerie van Defensie niet dat journalisten Uruzgan zelfstandig zouden bereiken en daar voor langere tijd zouden verblijven en werken.¹⁹

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Uruzgan (2007). Journalisten zijn voor het eerst tijdens deze uitzending 'embedded' mee. Een radioverslaggever interviewt militairen op de pelotonslocatie Poentjak. Defensie is van mening dat ook 'de schaduwzijde bespreekbaar moet zijn'

Overige nadelen waren dat er nauwelijks sprake was van onafhankelijke lokale media om mee samen te werken, dat verslaggevers te maken hebben met taalproblemen en dat het in het land bijna onmogelijk is om de betrouwbaarheid van informatie te checken.²⁰ Journalisten hebben daarom de mogelijkheid om voor één tot twee weken naar Afghanistan te gaan om daar tussen de militairen 'te leven en te werken'.²¹

Het draagvlak en verloop van TFU dienen bovendien te worden uitgedragen. In het *Communicatieplan Uruzgan* wordt het beschreven

als 'een bijzondere missie, die intensief en kritisch zal worden gevolgd in de Nederlandse samenleving maar ook daarbuiten'. Voor de politiek, bevolking en media is het van belang om 'open, helder en uitgebreid te (laten) vertellen en te laten zien op welke wijze onze militairen hun opdrachten in Afghanistan uitvoeren', want 'het is immers essentieel dat de perceptie van de Nederlandse samenleving niet afwijkt van de realiteit'.²²

De achterliggende gedachte is dat als men inzicht krijgt in het werk van de militairen er meer draagvlak voor wordt gecreëerd. Daaraan is toegevoegd dat 'de schaduwzijde bespreekbaar moet zijn'. Voor Defensie en de media is het van belang dat er een zekere afstand tussen hen wordt bewaard tijdens een embedded reis, want 'de objectiviteit van de journalistiek en de geloofwaardigheid van het verhaal zijn daarbij gebaat'.²³

Er zijn enkele regels opgesteld. Een belangrijk uitgangspunt is dat embedded journalisten in hun publicaties geen informatie mogen prijsgeven die de operationele veiligheid in gevaar kan brengen.²⁴ In de gedragscode staan verder de volgende punten waaraan 'embeds' zich moeten houden:

- *Respecteer de veiligheid.* Defensie wil vóór publicatie inzage in artikelen en opnames om de veiligheid van de militairen te bevorderen. De militairen mogen alleen met rang en voornaam worden genoemd zolang ze op uitzending zijn.
- *Respecteer het individu.* Er kan in principe alles aan de militairen worden gevraagd, maar het is mogelijk dat sommige van hen niet in beeld willen of voorkomen in een artikel. Dit kan bijvoorbeeld om operationele veiligheidsredenen of persoonlijke omstandigheden zijn.
- *Respecteer het thuisfront.* In het geval dat zich een incident voordoet waarbij Nederlandse militairen betrokken zijn, dient Defensie door de media de tijd en gelegenheid te worden gegeven om de naasten van de daarbij betrokkenen als eerste te informeren.

- *Respecteer de coalitie.* Verslaggevers moeten rekening houden met het persbeleid van de militairen uit andere landen die samen met de Nederlandse krijgsmacht in Afghanistan opereren. Deze coalitiepartners kunnen een ander beleid hebben ten aanzien van de media.²⁵ Bijna alle landen die aan ISAF deelnemen hebben gekozen voor een embedded programma.²⁶

Alle grote nationale media besloten aan het embedded programma deel te nemen. Naar schatting zijn er alleen al in de eerste twee jaar van de missie enkele honderden journalisten op deze wijze bij de Nederlandse troepen in Afghanistan geweest.²⁷ Zij werken voor zeer uiteenlopende media; van kwaliteitskranten tot populaire weekbladen en van grote nationale nieuwsprogramma's tot veelbezochte websites.

Discussie Nederlandse embedded journalistiek

Embedded journalistiek heeft verslaggevers de kans gegeven om toegang tot de militairen te hebben en van binnenuit hun werk aan het thuisfront te tonen. Critici stellen dat zij niet meer objectief, onafhankelijk en onpartijdig kunnen handelen. Het centrale thema in deze discussie is of men vanuit journalistiek oogpunt moet meegaan met een door de krijgsmacht begeleide reis.

De beoefenaars

Al voor het embedded programma voor TFU in de praktijk werd gebracht ontstond er veel commotie over. Theo Koelé en Stieven Ramdharie (*de Volkskrant*) lieten zich ronduit kritisch uit:

journalisten die toch 'onwelgevallige' teksten naar hun redacties sturen, lopen het risico uitgesloten te worden van verdere bezoeken aan de troepen. Die sanctie is niet gering. Het is voor journalisten nu levensgevaarlijk op eigen houtje naar Uruzgan te gaan. Defensie zegt weliswaar dat 'in beginsel de poort openstaat' voor media die daarin toch slagen, maar in de praktijk zullen weinigen het risico nemen. Al met al heeft Defensie

*het monopolie op de Uruzgan-berichtgeving. Dit voerspelt weinig goeds.*²⁸

Journalisten die embedded hebben bericht, hebben hun oordeel hierover gegeven. In een vroeg stadium van TFU werden door Steven Derix in *NRC Handelsblad* de beperkingen wat betreft toegang tot locaties en het gebruik van bronnen genoemd: 'een week lang hebben we louter en alleen met Nederlandse militairen gepraat. De vraag is in hoeverre hun beeld overeenkomt met de Afgaanse werkelijkheid'.²⁹

Later nam een verslaggever van dezelfde krant een aanzienlijk milder standpunt in. Tijdens zijn reis naar Uruzgan in maart 2008 heeft Jaus Müller in 'relatieve vrijheid' zijn werk kunnen doen. Hij was volledig vrij in zijn keuzes van onderwerpen en heeft alle mensen die hij wilde spreken zonder restricties kunnen interviewen.³⁰

Onderzoeksinstituut *The Hague Centre for Strategic Studies* (HCSS) presenteerde in 2008 een rapport over embedded journalistiek in Afghanistan. Daarin werd het persbeleid van enkele ISAF-coalitiepartners eveneens uiteengezet. Uit interviews kwam naar voren dat journalisten die van de embedded reis voor TFU gebruik hebben gemaakt, daar tamelijk tevreden over zijn.

Het belangrijkste probleem is het gebrek aan bewegingsvrijheid. Er zijn daarentegen geen ernstige problemen bekend rond de inzage voor publicatie³¹ Dit blijkt eveneens uit een opmerking van George Marlet (*Trouw*), die meermalen met Defensie is meegegaan. Indien er iets geschrapt wordt, meldt hij dat onderaan zijn artikel. 'Of dat afbreuk heeft gedaan aan m'n verhalen? Ja en nee: de strekking van het stuk bleef overeind, maar de mooie details verdwenen'. Marlet heeft nooit de indruk gehad dat voorlichters kritische noten uit z'n stuk hebben willen schrappen. Hij meent dat de beperkte tijdsduur van de reis zijn onafhankelijkheid bevordert.

Het kan té gezellig worden, en dat is dan inderdaad een journalistieke beperking. Maar ik ga altijd maar twee weken naar

*Uruzgan. Dan valt het wel mee met de kameraadschap. Dan houd je afstand, zodat je toeschouwer kunt blijven.*³²

Ondanks dat journalisten de negatieve kanten van embedded journalistiek inzien is de algemene gedachte dat het vanwege de gevaarlijke situatie in de provincie vaak 'beter is dan niets'. Bovendien stellen sommigen dat de belangrijkste problemen waarmee zij te maken hebben, het bevooroordeeld zijn en het moeilijk verifiëren van informatie, eigenlijk inherent zijn aan het uitoefenen van het vak onder 'alle dagelijkse omstandigheden'.³³

Enkele journalisten combineren embedded met niet-embedded reizen. Een kleine groep, voornamelijk ervaren freelance journalisten, kiest er bewust voor om *enkel* zonder militaire begeleiding rond te trekken.³⁴ Inzage van het werk voor publicatie maakt onafhankelijk werken naar hun mening onmogelijk en door het gebrek aan bewegingsvrijheid zouden zij niet in staat zijn om door Defensie geleverde informatie te controleren. Het toepassen van zelfcensuur, uit angst voor verwijdering naderhand, beschouwen deze critici als logisch gevolg.

Arnold Karskens (o.a. *De Pers*) is ongetwijfeld de bekendste niet-embedded journalist van Nederland. Hij vindt embedded journalistiek dé genadeklap voor oorlogsverslaggeving:

*wanneer je 'embedded' reist, dan zie je misschien de helft van wat je zou kunnen zien. Dat zou je halve journalistiek kunnen noemen. Wanneer Defensie dan nog eens met het rode potlood door je stuk heengaat, dan hou je misschien nog een kwart over. Er zijn zoveel factoren die je werk onmogelijk maken in een oorlogsgebied, van de taal tot de onherbergzaamheid. Censuur is de nekslag.*³⁵

Niet-embedded freelance journaliste Minka Nijhuis (o.a. *Trouw*) is positiever gestemd dan Karskens:

Ik heb niets tegen embedded verslaggeving, zolang het maar niet andere vormen van

journalistiek vervangt. Verslag doen vanuit conflictgebieden is een puzzel die je samen moet leggen.

Desondanks waarschuwt zij voor het verlies van onafhankelijkheid.

*Ook in Nederlandse kranten lees ik wel eens stukken die in de wij-vorm zijn geschreven. Zo van 'wij gingen op patrouille in Uruzgan'. Of er wordt gesproken over 'de vijand'. Dan is de journalist dus niet neutraal meer.*³⁶

'Parachute journalism'

De discussie over embedded journalistiek concentreert zich op de 'traditionele berichtgeving'. Opvallend voor TFU is het verschijnsel *parachute journalism*. Nationale bekendheden, zoals Patrick Lodiers (*BNN*), Rutger Castricum (*Geen Stijl*), Arnon Grunberg (onder meer *NRC Handelsblad*) en Jeroen Pauw en Paul Witteman (*Pauw en Witteman*) hebben Uruzgan bezocht. In tegenstelling tot het toegenomen aantal 'Defensiespecialisten' bij mediaorganisaties, missen zij een brede kennis van het onderwerp en hebben geen contacten in het gebied. Centraal staat hun eigen beleving van de missie.

FOTO AVDD, S. VAN ES

Huis ter Heide, 2009. Jaarlijks literair trainingskamp voor militairen georganiseerd door 'de Volkskrant' en onder leiding van Arnon Grunberg. Militairen leren hun ervaringen pakkend op papier te zetten

Opgemerkt moet worden dat dit geen direct gevolg is van embedded journalistiek, maar een doel op zich. Zo zei Patrick Lodiers, kenmerkend, aan het begin van de tv-serie *Patrick in Uruzgan* (voorjaar 2009):

*wat zijn dat voor jongens en wat motiveert ze (...) Wat gaan ze daar doen en vooral hoe is het om militair te zijn in Uruzgan? (...) Hoe is het om Patrick te zijn in Uruzgan?*³⁷

Deze embedded journalisten hebben uiteenlopende werkwijzen en stijlen. Website *Geen Stijl* deed eind 2008 bij monde van Rutger Castricum op semi-journalistieke wijze verslag van TFU, door middel van een achttal filmpjes van minder dan tien minuten. Naast sarcastische reportages over de reis, Kamp Holland, een patrouille en het kerstfeest hadden enkelen daarvan door het sneuvelen van sergeant Mark Weijdt een onverwachte hoge mate van *human interest framing*.

Het verhaal kreeg hiermee een ‘menselijk gezicht’ en de gebeurtenis werd op een emotionele manier gepresenteerd. De rouw van de militairen stond centraal. Patrick Lodiers had een soortgelijke aanpak met zijn wekelijkse programma van ongeveer dertig minuten, zij het voor een veel langere termijn en met een duidelijk serieuze ondertoon dan *Geen Stijl*. Hij volgde een specifiek peloton en werd door actief mee te doen als het ware één van hen.

Arnon Grunberg bezocht Uruzgan in de zomer van 2006 en in het najaar van 2007. De auteur wilde door een embedded reis meer te weten komen over het dagelijks leven van soldaten. Zijn ervaringen schreef hij op voor *NRC Handelsblad* en later wijdde hij er enkele hoofdstukken aan in zijn boek *Kamermeisjes en Soldaten* (2009).

Jeroen Pauw en Paul Witteman probeerden een uitgebalanceerde weergave te geven van het conflict. Begin september 2008 verzorgden zij twee vooraf opgenomen afleveringen van hun talkshow *Pauw en Witteman* vanaf Kamp Holland. Naast het belichten van de kant van Defensie, door middel van interviews met de

FOTO: AVDD, R. FRIGGE

Fractievoorzitter Halsema (GroenLinks) en de minister van Defensie krijgen een briefing in Deh Rawod

CDS en andere militairen, zorgde een discussie tussen de minister van Defensie en fractievoorzitter in de Tweede Kamer Halsema (*GroenLinks*) voor een evenwichtiger beeld. Dit werd versterkt door tussendoor getoonde niet-embedded items van Arnold Karskens.

Wetenschappelijke onderzoeken

Er is dus een uitgebreide discussie gevoerd over embedded journalistiek. Maar wat zijn de effecten hier nu van op de Nederlandse verslaggeving over de missie in Afghanistan? Deze vraag hebben wetenschappers getracht te beantwoorden. Er zijn drie grote onderzoeken gepubliceerd, waarin, opvallend genoeg, de rol van het machtige medium televisie nagenoeg ontbreekt.

Het eerder genoemde HCSS beweerde, na interviews met diverse betrokkenen, een internationale vergelijking van embedded programma's en een kleinschalige inhoudsanalyse van krantenartikelen, dat embedded journalisten eenzijdiger over TFU verslag doen dan hun niet-embedded collega's. Onderzoekers van de Erasmus Universiteit hebben, naast een literatuuroverzicht, onderzoek gedaan naar de weblogs van militairen in Uruzgan. Zij meenden dat deze kritischer waren over de missie dan de media.

De auteur van dit artikel analyseerde ten slotte de verschillen tussen artikelen die vanuit het

conflictgebied zijn geschreven (embedded en niet-embedded) in de kwaliteitsdagbladen *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant* en *Trouw*, en in *Algemeen Dagblad* en *de Telegraaf*, twee dagbladen met een meer populaire inhoud. Vanwege de beperkingen van het onderzoek was het niet mogelijk om meer kranten of televisie-items te analyseren. De vijf dagbladen behoren tot de meest verspreide in Nederland en hebben een verschillend lezerspubliek.³⁸ Hierna komen de belangrijkste resultaten van mijn onderzoek aan de orde.

Een eerste bevinding van mijn inhoudsanalyse van meer dan tweehonderd krantenartikelen over ISAF (137 embedded versus 80 niet-embedded), tussen maart 2006 en mei 2007, is dat embedded journalisten in veruit de meeste verhalen slechts één informant gebruiken. De militaire bron, zoals militairen, bevelhebbers en vertegenwoordigers van de NAVO, is vanwege de beperkte bewegingsvrijheid van verslaggevers dominant. In hun verhalen heeft dit geleid tot een nadruk op militaire acties en het dagelijks leven op de basis.

Embedded journalisten wordt daarnaast vaak verweten dat zij positiever verslag doen. Zij zouden zich bij langdurig contact in een spannende situatie gaan identificeren met de militairen. Zoals gezegd kan dat leiden tot positieve verslaggeving en het niet plaatsen van verhalen in een bredere historische en politieke context. Dit is inderdaad het geval. Gevaarlijke situaties en de heroïek van het professionele militaire optreden staan in reportages centraal en het werk van de krijgsmacht wordt vaak positief geëvalueerd.

Onderstaand verslag uit het *Algemeen Dagblad* over een driedaags verblijf tussen de militairen en een reisbeschrijving van een correspondent van *NRC Handelsblad* over de tocht met een pantserinfanterie-eenheid van Tarin Kowt naar Poentjak tonen deze specifieke media-aandacht voor de Nederlandse krijgsmacht:

De in vier uur opgebouwde spanning is in één klap weg. De Nederlanders spelen sinds enkele weken kat-en-muis met de opstande-

*lingen. 's Ochtends rijdt een lange sliert zwaarbewapende voertuigen de Baluchi-vallei in. Dit door de Taliban beheerste gebied is voor westerse troepen praktisch ontoegankelijk. Door er regelmatig te komen, hoopt de Nederlandse commandant in Chora, kapitein Larry, de opstandelingen op te jagen en weg te krijgen. De officier laat tijdens de briefing geen twijfel over zijn bedoelingen. 'Het is misschien vreemd te zeggen dat we hopen op contact...,' zegt de kapitein zonder zijn zin af te maken. 'Maar als het komt, slaan we keihard terug.' Links en rechts wordt geknikt. De mannen zijn hier om 'dingen te doen'. Vrij vertaald: de Taliban op zijn donder geven.'*³⁹

*'De Talibaan zijn er niet blij mee', zeggen de soldaten over de vooruitgeschoven basis Poentjak, waar je met verrekijkers de uitgang van de Baluchipas in de gaten kunt houden. Vrijwel geen etmaal gaat voorbij zonder een schietincident bij Poentjak, gelegen op een rotsplateau middenin een weidse vlakte (...) Bij toerbeurt vervullen de in het centrum van Uruzgan, Tarin Kowt, gelegeerde Nederlandse troepen dienst in Poentjak – overigens door de Nederlanders genoemd naar een beroemde vooruitgeschoven post op Java, tijdens de eerste politionele actie in 1947. Sommigen, soms al lang beroepsmilitair, vertellen bij Poentjak hun vuurdoop te hebben beleefd. 'Het was goed om te merken dat wat je zó lang hebt gedruild en geoefend ook inderdaad blijkt te werken', zegt een sergeant wiens patrouille te voet werd bestookt met geweren en RPG's (rocket propelled grenades). Hij spreekt van 'een film die aan je voorbij trekt.'*⁴⁰

'Onafhankelijke' correspondenten, zoals Antoinette de Jong, Philip de Wit (*NRC Handelsblad*), Deedee Derksen (*de Volkskrant*) en Minka Nijhuis, hebben een meer afgewogen gebruik van bronnen. Naast militairen maken ze vooral gebruik van vertegenwoordigers van (internationale) organisaties, de Afghaanse overheid en burgers. Zij schrijven meer over politiek en geweld, zijn kritischer, meer gericht op human interest, en de toon van hun artikelen is per-

soonlijk. Het lijden van de lokale bevolking is een veelvoorkomend thema. Niet-militaire bronnen zijn kritisch over problemen en gebeurtenissen in het land, zoals corruptie, geweld en werkeloosheid. Zowel Taliban, ISAF als de regering Karzai worden beschouwd als verantwoordelijk.

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Uruzgan (2007). Radioverslaggever Jeroen de Jager interviewt militairen op de pelotonslocatie Poentjak. De missie in Uruzgan was en is een politiek gevoelig onderwerp

De belangrijkste conclusie van mijn analyse is kortom dat embedded journalisten een minder breed beeld geven van ISAF. Zij berichten hoofdzakelijk over de militaire kant. De oorzaken en gevolgen van het conflict staan in niet-embedded verhalen meer centraal.⁴¹

Ontwikkelingen in de berichtgeving

Hiervoor is de discussie over embedded journalistiek en de gevolgen daarvan voor de inhoud van de berichtgeving aan de orde geweest. Deze bevindingen zijn enkel gebaseerd op gegevens over een periode van ongeveer de eerste twee jaar van de Nederlandse aanwezigheid in Uruzgan.

Als laatste komt nu de voorlopige stand van zaken aan de orde en mogelijke ontwikkelingen in de berichtgeving vanaf de aanvang van de missie in 2006.

Voorlopige stand van zaken

Concreet kunnen er voor de weergave van TFU drie soorten journalisten worden onderscheiden: *embedded*, *niet-embedded*, en zowel *embedded* als *niet-embedded*. Belangrijk is te vermelden dat er significant meer 'embeds' zijn. Het ministerie heeft veel media in staat gesteld om naar Uruzgan te gaan die dat bij het ontbreken daarvan niet zouden hebben gedaan. De hoeveelheid aandacht heeft – snel geconcludeerd – een belangrijk doel van Defensie bevordert, namelijk: het uitdragen van het belang en verloop van de missie.

De discussie over embedded journalistiek tijdens TFU had aanvankelijk duidelijke voor- en tegenstanders. Maar bij nader inzien blijkt uit de opmerkingen die in de loop van de tijd zijn gemaakt dat het oordeel daarover in de praktijk per verslaggever verschilt. Zij hebben andere ideeën over hun journalistieke vrijheden en beperkingen, en mogelijke

identificatie met de militairen. Dit hangt deels af van persoonlijke ervaringen tijdens het verblijf.

Wetenschappelijke analyses geven over het algemeen wel een stellig oordeel. 'Hoewel meer journalisten over Afghanistan schrijven, is de focus van de berichtgeving beperkter', stellen onderzoekers van HCSS.⁴² Zij benadrukken terecht dat embedded journalistiek een dilemma heeft gecreëerd voor de pluriformiteit van de berichtgeving. Uit alle grote onderzoeken blijkt dat embedded verslaggevers een eenzijdiger beeld van het conflict geven dan hun collega's zonder bescherming. De militaire kant staat bij hen voorop.

Uiteindelijk krijgt het publiek de berichtgeving onder ogen. De specifieke inhoud daarvan heeft gevolgen voor dat deel van de bevolking dat op basis van deze informatie de missie zal beoor-

delen. Verschillen kunnen op zijn minst vewarring veroorzaken. Lezers (en kijkers) van voornamelijk embedded berichten kunnen zich een mening vormen die vooral is gebaseerd op de militaire kant van het conflict.

Niet-embedded journalisten confronteren hun publiek juist met de problemen die zich hieromheen afspeelen.

Unieke kenmerken TFU

Uit de inhoudsanalyses is gebleken dat het selectieve proces van embedded journalistiek door de beperkte toegang tot locaties en bronnen eerder plaatsvindt dan het laten screenen van berichten vóór publicatie.

Defensie is niet de enige partij die invloed kan uitoefenen op de berichtgeving. Externe invloeden spelen eveneens een rol. Censuur mag dan wel volgens Karskens de definitieve nekslag voor de journalistiek zijn, er zijn ook andere factoren die een rol spelen bij het verslag doen vanuit conflictgebieden. Deze factoren kunnen gedurende de militaire aanwezigheid veranderen.

In eerste instantie bepalen de makers de manier waarop nieuws vanuit conflictgebieden wordt gepresenteerd. Ook de politieke, economische en geografische afstand tot het onderwerp en de relatie tot het nationaal belang spelen hierbij een rol. Er wordt veelal verslag gedaan over de gevolgen van het buitenlands beleid van de regering.⁴³ Media 'lokaliseren' de berichten over conflicten buiten het eigen grondgebied om ze begrijpelijker, aantrekkelijker en relevanter te maken voor het publiek thuis.⁴⁴

De missie in Uruzgan was en is om diverse redenen een belangrijk en gevoelig politiek onderwerp in Nederland. Eén van de redenen voor het maken van een embedded reis is om inzicht te krijgen in het werk van 'onze jongens en meisjes'. Het publiek zou daar vanwege het menselijk en financieel belang het meest in geïnteresseerd zijn. De afgelopen periode hebben embedded media inderdaad de nadruk gelegd op de militaire activiteiten. Veruit de meeste berichten door Nederlandse journalisten in Afghanistan zijn vanuit dit nationale gezichtspunt gepresenteerd.

Een essentieel verschil met eerdere conflicten waarin van embedded journalistiek gebruik is gemaakt betreft het *doel* van de missie. Voor de Falklandoorlog en de Tweede Golfoorlog was bijvoorbeeld het zo snel mogelijk uitschakelen van de vijand de directe inzet, ISAF is de deels door de NAVO verzorgde post-conflict stabilisatie van Afghanistan.

Vanwege de onveilige situatie in het gebied en de beperkingen van embedded reizen, is het voor journalisten moeilijk geweest om vanuit niet-militair perspectief verslag te doen van de ontwikkelingen rond wederopbouw. Daardoor kon de bevolking de gevolgen van één van de doelen van TFU voor de Afghanen niet geheel overzien. Media zijn voor succesvolle verslaggeving afhankelijk van een groot publiek. De vraag om een bredere kijk van het conflict kan daardoor na verloop van tijd sterker zijn geworden.

Tijdsduur speelt bij deze missie een belangrijke rol. Het valt te verwachten dat aanvankelijke interesses zullen veranderen om het publiek te behouden en vergroten.

Ontwikkelingen niet-embedded berichtgeving

De media hebben in de loop der jaren een zekere mate van routinehandelingen ontwikkeld wat betreft de selectie, redactie en presentatie van nieuws. Die maken het mogelijk om in een kort tijdsbestek verhalen te produceren. Er kan zodoende een nadruk ontstaan op plaatsen, gebeurtenissen en instellingen die voor de media toegankelijk zijn en relevant worden geacht voor een groot publiek.

Eerder in dit artikel werd gesteld dat verslaggevers tijdens gewapende conflicten in het buitenland in een voor hen vaak vreemde, complexe en gevaarlijke omgeving belanden. De persvrijheid is minder groot door bijvoorbeeld het gebrek aan transportmogelijkheden of fysieke onveiligheid. Overheden kunnen vervolgens, meer dan onder 'normale omstandigheden', controle uitoefenen op de berichtgeving.⁴⁵ De vele beperkingen om vanuit Afghanistan verslag te doen maken embedded journalistiek voor de Nederlandse media extra

aantrekkelijk, maar Defensie heeft tijdens zo'n reis inbreng op de toegang tot locaties en tot personen met wie journalisten kunnen spreken. Het vermindert inderdaad de mogelijkheden voor een brede en uitgebalanceerde verslaggeving, zoals uit de onderzoeken is gebleken.

In de Tweede Golfoorlog was er weinig tijd voor embedded verslaggevers om een uitgebreid verslag te doen van het conflict. Typerend voor het Nederlandse embedded programma is dat het een kortere periode beslaat dan de vorige varianten. Eén waaraan overigens wel meerdere malen aan kan worden deelgenomen. Op langere termijn doen de Nederlandse media tijdens hun terugkerende bezoeken aan Afghanistan nieuwe ervaringen op, die zelfstandig rondtrekken zouden kunnen bevorderen. Bovenal mag worden verondersteld dat zij zelf de beperkingen meer gaan inzien van het embedded reizen voor de inhoud van de berichtgeving.

Journalistieke keuzes en werkwijzen zijn daarom sinds 2006 mogelijk veranderd. Oftewel; de belangstelling voor embedded reizen neemt af en die voor niet-embedded reizen toe.

Voor degenen die het zich financieel kunnen veroorloven zijn niet-embedded persreizen een optie geworden om het publiek een bredere kijk op het conflict te kunnen geven. Het *NOS Journaal* heeft dit gedaan. In eerste instantie wilde Peter ter Velde 'vooral de vooruitgang van de missie verslaan, die de duurste (belastinggeld) en gevaarlijkste ooit zou worden'.⁴⁶ Om 'echte Afghaanse verhalen te maken' was een niet-embedded reis een vereiste. Daarom zijn in december 2008 interviews gehouden met leden van de Taliban. De redactie heeft vooraf geïnvesteerd in het leggen van contacten. Via contacten in Kabul leerden zij mensen in Uruzgan kennen die met hen wilden werken.⁴⁷

Ook Joeri Boom (o.a. *De Groene Amsterdammer*) is later zonder bescherming van het leger door het land gereisd. Dat gaf een bredere weergave van de missie, omdat het 'leidde tot

FOTO: ANDD, G. VAN ES

Tijdens een patrouille in de Choravallei is journalist Joeri Boom van 'de Groene Amsterdammer' aan het werk. Volgens hem zijn er meer mogelijkheden gekomen voor journalisten om zonder het leger te werken

vele gesprekken die we in het kielzog van de militairen nooit gevoerd zouden hebben'. Hij suggereert dat er intussen meer mogelijkheden zijn gekomen om zonder het leger te werken:

veel verslaggevers hebben inmiddels aardig wat contacten in het gebied; Defensie stelt zich coöperatief op; de gouverneur laat een nieuw gasthuis bouwen en ontvangt Nederlandse journalisten hartelijk. De ambassade laat vanuit Kabul twee tot drie keer per week een toestel naar Tarin Kowt vliegen, en ook de ontwikkelingsorganisatie Central Asia Development Group biedt vluchten aan.⁴⁸

Misschien kunnen de Afghaanse verkiezingen van augustus 2009 als een duidelijke kentering

in de mediaberichtgeving worden beschouwd. Naast de relatief grote mate van aandacht hiervoor in kranten gaven nieuwsprogramma's en actualiteitenrubrieken blijk van een grotere interesse dan gewoonlijk voor buitenlandse verkiezingen; al dan niet vanuit het conflictgebied.

Vooraf het best bekeken nationale nieuwsprogramma, het *NOS Journaal*, pakte groots uit door *anchorman* Philip Freriks, die door zijn autoriteit kan worden getypeerd als 'parachute journalist', dagenlang met 'Afghanistan-verslaggever' Peter ter Velde verslag te laten doen vanuit de hoofdstad Kabul.

De verkiezingen zelf werden in Nederland door de media wisselend geëvalueerd. Naast de heersende twijfel over de eerlijkheid van de verkiezingen besteedden ze de nodige aandacht aan de uitspraak van de Afgaanse president, die de vele burgers prees omdat zij ondanks de dreigingen toch de gang naar de stembus hadden gemaakt. Hij noemde de historische gebeurtenis daarom bij voorbaat al een 'succes'. Opvallend was dat er meer dan ooit tevoren verhalen werden gemaakt over de beleving van de lokale bevolking. Zij maakten de balans op na zeven jaar regering-Karzai. Er werd vaak ronduit felle kritiek geuit op de corruptie, geweldstoestand en wetteloosheid in het land.

Dat niet-embedded zijn ook beperkingen heeft, maakte hoofdredacteur Hans Ariëns van het magazine is duidelijk in een redactioneel commentaar. In het najaar van 2009 ging hij in het gezelschap van Afgaanse hulpverleners en communicatieambtenaren – 'die niet over wapens maar wel over kennis van de omgeving beschikken' – in Uruzgan en andere delen van Afghanistan verslag doen van de wederopbouw.

Het gezelschap van hulpverleners en communicatiemensen leidt ook tot selectieve waar-

neming. Het beste is je daarvan bewust te zijn. In Afghanistan begreep ik dat de grote Nederlandse oorlogsreporters ook niet met de brommer door de Baluchi-vallei inrijden, maar vaak hun eigen force protection regelen. Alleen heet die dan krijgshier Mohammed Jan of gouverneur Asadullah Hamdam. Volstrekt unembedded op pad gaan – het is goed voor je journalistieke prestige, maar helaas nog steeds slecht voor je overlevingskansen.⁴⁹

Ontwikkelingen embedded berichtgeving

Uit de niet-embedded voorbeelden blijkt dat de wederzijdse afhankelijkheid van Uruzgan en de rest van Afghanistan tussen overheid en media aan de kant van de laatste groep is afgenomen. Niet alleen vanuit financieel maar ook vanuit

FOTO AVDD, A. RORIMPANDEY

De battlegroup op voetpatrouille in de Baluchi-vallei. Embedded journalisten geven een minder breed beeld van ISAF. Ze berichten vooral over de militaire kant van de zaak. Oorzaken en gevolgen van het conflict staan in niet-embedded verhalen meer centraal

praktisch oogpunt en veiligheidsoverwegingen zullen de meeste journalisten hoogstwaarschijnlijk enkel embedded vanuit het conflictgebied verslag blijven doen. Naar verwachting wordt dit gestimuleerd door een blijvende interesse van het publiek voor de militairen. Gezien het feit dat de grootste beperkingen – de informatievergaring, bewegingsvrijheid en het checken van feiten – geen aanzienlijk ander verloop zullen nemen, valt het te betwijfelen of de inhoud van embedded berichtgeving significant verandert.

Het Nederlandse embedded programma is minder lang dan eerdere en andere huidige varianten maar er kan, zoals gezegd, meerdere malen aan worden deelgenomen. Hier kan de tijdsduur, wederom in relatie tot individuele journalistieke keuzes, toch van invloed zijn op de weergave van gebeurtenissen.

Ten eerste bepalen de militaire bronnen die de embedded journalisten in hevige mate gebruiken, de toon van hun verslagen. Het *Lucky Dutch* tijdperk, waar ten tijde van mijn onderzoek nog sprake van was, is voorbij. Er zijn sinds 2007 meerdere dodelijke slachtoffers gevallen aan Nederlandse zijde. Negatieve gebeurtenissen en het uitblijven van successen kunnen niet alleen leiden tot een kritischer blik van journalisten maar eveneens van militairen.

Dit kan naast een minder positieve toon over de militaire kant van de missie de oorspronkelijke aandacht voor 'onze stoere jongens en meisjes' in Uruzgan hebben verminderd. Bronnen hebben daarnaast invloed op het frame van een verhaal. Het is mogelijk dat de militairen minder als 'krachtige figuren' naar voren zijn gekomen en er meer aandacht is ontstaan voor het gevoelsleven van de soldaten. Dit was bijvoorbeeld te zien na het overlijden van Cor Strik, de eerste gesneuvelde Nederlandse militair door geweld. Voorheen vertelden de militairen veelal over hun werk. Na de dodelijke slachtoffers kwamen ook duidelijk hun diepere angsten en gevoelens in embedded verhalen naar voren. De mate van *human interest framing* nam toe.⁵⁰

De toenemende belangstelling voor het gevoelsleven van de militairen weerklinkt in het verschenen werk van embedded journalisten na het maken van de reis naar het conflictgebied. Jaus Müller beschrijft bijvoorbeeld in *Op Missie. De Uruzgan-veteranen: het avontuur, de angst en de thuiskomst* (2009) de ervaringen van jonge veteranen – zijn generatiegenoten – in Afghanistan en de periode daarna. Zij vertellen in dit boek openhartig over wat zij tijdens de missie hebben meegemaakt en de angsten en twijfels daaromheen.

In de media verschijnen eveneens regelmatig verhalen over de belevingen van achtergebleven familieleden en bekenden en nabestaanden. Fotograaf Ad van Denderen was een jaar lang onder militairen. Hij volgde trainingen, was in Afghanistan en Tsjaad en bezocht bovendien het thuisfront. Zijn tentoonstelling *Document Nederland: Vechters en Vredestichters* was van 7 november 2009 tot en met 17 januari 2010 te zien in het Fotomuseum Den Haag.⁵¹

Arnon Grunberg gaf samen met journalist Noël van Bommel (*de Volkskrant*), beide eerder bij de troepen embedded geweest, zelfs schrijflus aan militairen. Militairen herkennen vaak weinig van hun werkelijkheid in mediaverslagen. TFU-commandant kolonel Hans van Griensven was na zeven maanden Uruzgan (2007) in Nederland afhankelijk van berichten uit de media.

Het viel me toen op dat er eigenlijk maar heel weinig echte informatie doorkomt. De belangrijke incidenten, gewonden, doden. Dat zijn allemaal soundbytes. Wat er echt gebeurde hoorde je eigenlijk nauwelijks of niet. Daar kwam ik achter. Dat is een 'informatiegap' voor het Nederlandse publiek.⁵²

De militairen hebben daarom zelf hun belevingen – in enkele gevallen in boekvorm – op papier gezet. Grunberg vond het fascinerend hoe verschillend mensen op één en dezelfde situatie reageren:

er zijn militairen die zijn één keer beschoten en de poort niet meer uit wilden, en een ander zei: 'ik kan het mijn vrouw niet vertellen, maar het was het mooiste moment uit mijn leven'.⁵³

De verhalen zijn gebundeld in het boek *Task Force Uruzgan. De militairen zelf aan het woord over hun ervaringen in Afghanistan* (2009).

Ten tweede geven door Defensie genomen maatregelen sturing aan journalistieke werkwijzen tijdens een embedded reis. Er is geen sprake geweest van grote spanningen tussen Defensie en media. Defensie beschouwt sancties als een laatste optie en voert een

ad hoc beleid uit. Als gevolg van een incident in oktober 2007 waarbij twee verslaggevers gevoelige informatie (die echter wel was gescreend) prijsgaven over een gepland offensief in de Baluchi-vallei, werd echter de bewegingsvrijheid van alle journalisten op de basis beperkt.

De maatregelen die de verantwoordelijke commandant had genomen, waren meer gebaseerd op een persoonlijk oordeel dan vaststaande regels.⁵⁴ Ook journalisten benadrukken dat de regels voor operationele veiligheid door commandanten en voorlichters wisselend worden toegepast en dat hun bewegingsvrijheid onderhevig is aan willekeur.

Het kan de inhoud van embedded verslaggeving minder eenzijdig maken. 'De ene compagnie is bereid een speciale patrouille te organiseren omdat een verslaggever wil praten met burger-slachtoffers. Een andere eenheid vindt dat te gevaarlijk', schreef *de Volkskrant* over de embedded reis. Het dagblad heeft ten slotte een correspondentie naar Kabul gestuurd, die niet-embedded door Uruzgan reist.⁵⁵

Conclusie

Vanwege hun beperkingen en belangen zijn overheid en media tijdens oorlogen en conflicten op elkaar aangewezen. In Nederland zijn zij voor TFU door middel van embedded journalistiek 'een verbond' met elkaar aangegaan. De centrale vraag in dit artikel luidt hoe verslaggevers, zowel embedded als niet-embedded, vanaf 2006 tot 2010 de missie vanuit het conflictgebied in het nieuws hebben gebracht en in hoeverre hun berichtgeving kan zijn veranderd.

Door gebruik te maken van embedded reizen hebben Nederlandse journalisten ter plaatse, meer dan ooit tevoren, in grote mate aandacht besteed aan de missie.

Ongetwijfeld zou 'het podium' om de werkzaamheden van de militairen via de media te kunnen etaleren zonder deze unieke mogelijkheid heel veel kleiner zijn geweest. Maar embedded journalistiek heeft eveneens geleid tot een eenzijdige weergave van gebeurtenissen.

De unieke kenmerken van TFU, de doelen en tijdsduur, maken het voor overheden echter moeilijker om via een embedded programma directe invloed uit te oefenen op de berichtgeving. Uit enkele voorbeelden blijkt dat de wederzijdse belangen aan de kant van de media zijn afgenomen. Toch is vooralsnog de embedded groep verslaggevers veruit de grootste in Afghanistan, en hoogstwaarschijnlijk zal dat zo blijven. De nadruk van hun berichtgeving zal naar verwachting op militaire acties blijven liggen.

Ook embedded journalisten, zoals het alle goede verslaggevers in een democratie betaamt, dienen zich bewust te zijn van hun rol en invloed in de maatschappij. Voor zover mogelijk moeten zij daarnaar trachten te handelen. Het beeld dat de Nederlandse bevolking van de ontwikkelingen in Afghanistan krijgt voorgeschoteld, kan door de twee soorten verslaggeving over het geheel genomen meer uitgebalanceerd worden. In hoeverre dit daadwerkelijk het geval zal zijn, hangt grotendeels af van de persoonlijke ervaringen die de journalisten zullen opdoen en de individuele keuzes die ze zullen maken. ■

NOTEN

- 1 Eijsvoogel, J. en J. Müller, 'Interview Peter van Uhm', in *NRC Weekblad*, 9-15 mei 2009.
- 2 Ministerie van Defensie, *Monitor Steun en Draagvlak / Publieke Opinie Missie Uruzgan*, Den Haag, januari 2010.
- 3 Eijsvoogel, J. en J. Müller, 'Interview Peter van Uhm', in *NRC Weekblad*, 9-15 mei 2009.
- 4 Klink, J.E. van, 'Media In Bed With Our Tough Guys: The Impact of Embedded Journalism in Afghanistan on Dutch Newspaper Stories of ISAF', MA Thesis

Political Science, Universiteit Leiden, Leiden, november 2007.

- 5 In McNair, B., *An Introduction to Political Communication*, Routledge, Londen, 2003, p. 15.
- 6 Shaw, M., *The New Western Way of War. Risk-Transfer War and its Crisis in Iraq*, Polity Press, Cambridge, 2005, p. 7.
- 7 Sweeney, M.S., *The Military and the Press. An Uneasy Truce*, Medill School of Journalism, Visions of the American Press, Northwestern University Press, Evanston, pp. 3-4, p. 32.

- 8 Ibidem, p. 99, p.119-120.
- 9 Karskens, A., *Pleisters op de Ogen, Pleister op de Mond: de Geschiedenis van de Nederlandse Oorlogsverslaggeving van Heiligerlee tot Kosovo*, Meulenhoff, Amsterdam, 2001.
- 10 In McNair, B., *An Introduction to Political Communication*, Routledge, Londen, 2003, pp. 202-205.
- 11 Ibidem, pp. 205-210.
- 12 Sweeney, M.S., *The Military and the Press. An Uneasy Truce*, Medill School of Journalism, Visions of the American Press, Northwestern University Press, Evanston, p.153.
- 13 McNair, B., *An Introduction to Political Communication*, Routledge, Londen, 2003, p. 210.
- 14 Ibidem, pp. 213-216.
- 15 Sweeney, M.S., *The Military and the Press. An Uneasy Truce*, Medill School of Journalism, Visions of the American Press, Northwestern University Press, Evanston, pp. 168-170.
- 16 Winther, W. de, *Embedded Journalism*, scriptie doctoraal Communicatiewetenschap en doctoraal vrije opleiding Politicologie, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, oktober 2004.
- 17 Effting, M., 'In Bed met het Leger; 'Non-embeds leefden als honden op straat', in *de Volkskrant*, 12 april 2003.
- 18 Zie o.a. Aday, S., S. Livingston and M. Hebert, 'Embedding the Truth: A Cross-Cultural Analysis of Objectivity and Television Coverage of the Iraq War', in *The Harvard International Journal of Press/Politics*, Vol. 10 (2005), No. 1.
- Haigh M., M. Pfau, J. Danesi, R. Tallmon, T. Bunko, S. Nyberg, B. Thompson, C. Babin, S. Cardella, M. Mink. and B Temple, 'A Comparison of Embedded and Nonembedded Print Coverage of the U.S. Invasion and Occupation of Iraq', in *The Harvard International Journal of Press/Politics*, Vol. 11 (2006), No. 2.
- Pfau M., M. Haigh, M. Gettle, M. Donnelly, G. Scott, D. Warr and E. Wittenberg, 'Embedding Journalists in Military Combat Units: Impact on Newspaper Story Frame and Tone', in *Journalism and Mass Communication Quarterly*, Vol. 81 (2004), No.1.
- Tumber, H. and J. Palmer, *Media at War: The Iraq Crisis*, Sage Publications, 2004.
- 19 Ministerie van Defensie Directie Voorlichting en Communicatie, *ISAF Stage: Communicatieplan 12 juli 2006*, p. 7.
- 20 Bekkers, V., H. Beunders, A. Edwards en R. Moody, *De Virtuele Lont In Het Kruitvat. Welke Rol spelen de Oude en Nieuwe Media in de Micromobilisatie van Burgers?*, Erasmus Universiteit, Rotterdam, november 2008, p. 148.
- 21 Ministerie van Defensie Directie Voorlichting en Communicatie, *ISAF Stage: Communicatieplan 12 juli 2006*, p. 7.
- 22 Ibidem, pp. 4-5.
- 23 Ibidem, pp. 6-8.
- 24 Ibidem, pp. 7-8.
- 25 Barends, I., 'Als het maar niet te gezellig wordt', in *Trouw*, 28 april 2008.
- 26 Mans, U., C. Meindersma en L. Burema, *Eyes Wide Shut? The Impact of Embedded Journalism on Dutch Newspaper Coverage of Afghanistan*, The Hague Centre for Strategic Studies, Den Haag, april 2008.
- 27 Bekkers, V., H. Beunders, A. Edwards en R. Moody, *De Virtuele Lont In Het Kruitvat. Welke Rol spelen de Oude en Nieuwe Media in de Micromobilisatie van Burgers?*, Erasmus Universiteit, Rotterdam, november 2008, p. 148.
- 28 Koelé, T. en S. Ramdharie, 'Defensie monopoliseert oorlogsnieuws', in *de Volkskrant*, 13 juni 2006, bijgewerkt op 15 januari 2009.
- 29 Derix, S., 'Ingebed in Uruzgan', in *NRC Handelsblad*, 17 juni 2006.
- 30 Müller, J., *Het Fenomeen Embedded Journalism*, 16 maart 2008, op <http://weblogs.nrc.nl/weblog/uruzgan/2008/03/16/het-fenomeen-embedded-journalism>.
- 31 Mans, U., C. Meindersma en L. Burema, *Eyes Wide Shut? The Impact of Embedded Journalism on Dutch Newspaper Coverage of Afghanistan*, The Hague Centre for Strategic Studies, Den Haag, april 2008, p. 2.
- 32 Barends, I., 'Als het maar niet te gezellig wordt', in *Trouw*, 28 april 2008.
- 33 Grunberg, A., 'Wij zitten in Afghanistan. Dat is een feit', in *Kamermeisjes en soldaten. Onder de mensen*, Nijgh en Van Ditmar, Amsterdam, 2009, p. 304.
- 34 Mans, U., C. Meindersma en L. Burema, *Eyes Wide Shut? The Impact of Embedded Journalism on Dutch Newspaper Coverage of Afghanistan*, The Hague Centre for Strategic Studies, Den Haag, april 2008, p. 18.
- 35 Koen, O., *Arnold Karskens: Halve Journalistiek bestaat niet*, 26 maart 2008, op <http://www.denieuwewerporter.nl/?p=1574>
- 36 Barends, I., 'Als het maar niet te gezellig wordt', in *Trouw*, 28 april 2008.
- 37 *Patrick in Uruzgan*, aflevering 1, 30 maart 2009.
- 38 Bakker, P. and O. Scholten, *Communicatiekaart van Nederland*, Alphen aan den Rijn, Samson, 2005.
- 39 Joolen, O. van, 'In bijbels Uruzgan is geweld de baas', in *Algemeen Dagblad*, 19 mei 2007.
- 40 Boogaard, R. van den, 'De Talibaan zijn er niet blij mee'. Voortdurend beledigd voor bembommen; Uruzgan', in *NRC Handelsblad*, 16 januari 2007.
- 41 Klink, J.E. van, 'Media In Bed With Our Tough Guys'. *The Impact of Embedded Journalism in Afghanistan on Dutch Newspaper Stories of ISAF*, MA Thesis Political Science, Universiteit Leiden, Leiden, november 2007.
- 42 Mans, U., C. Meindersma en L. Burema, *Eyes Wide Shut? The Impact of Embedded Journalism on Dutch Newspaper Coverage of Afghanistan*, The Hague Centre for Strategic Studies, Den Haag, april 2008, p. 2.
- 43 Wieten, J., 'Appendix VIII. Background and influence of media reporting of the conflict in the former Yugoslavia during the period 1991-1995: A study of views and methods of Dutch journalists. Chapter 1: Media: process and effects. The news process in international conflicts', in NIOD, *Srebrenica – a 'safe' area. Reconstruction, background, consequences and analyses of the fall of a safe area*, 2002, op <http://srebrenica.brightside.nl/srebrenica>.
- 44 Carruthers, S.L., *The Media At War*, MacMillan Press, Basingstoke, 2000, p. 204.
- 45 Wieten, J., 'Appendix VIII. Background and influence of media reporting of the conflict in the former Yugoslavia during the period 1991-1995: A study of views and methods of Dutch journalists. Chapter 1: Media: process and effects. News as a matter of time, place and person', in NIOD, *Srebrenica – a 'safe' area. Reconstruction, background, consequences and analyses of the fall of a safe area*, 2002, op <http://srebrenica.brightside.nl/srebrenica>.
- 46 Velde, P. ter, *Kabul en Kamp Holland, Over de Stad en de Oorlog*, Uitgeverij Conserve, Schoorl, 2008.
- 47 Velde, P. ter, *(Un)embedded in Afghanistan*, 19 december 2008, http://www.nos.nl/nosjournaal/artikelen/2008/12/19/191208_unembedded_afghanistan.html
- 48 Boom, J., *Embedded of unembedded? Een vergelijking*, 13 augustus 2008, op <http://weboorlog.wordpress.com/2008/08/13/uit-het-lood>.
- 49 Ariëns, H., 'Redactioneel', in *IS*, februari 2010, p. 6.
- 50 Klink, J.E. van, 'Media In Bed With Our Tough Guys'. *The Impact of Embedded Journalism in Afghanistan on Dutch Newspaper Stories of ISAF*, MA Thesis Political Science, Universiteit Leiden, Leiden, november 2007.
- 51 Denderen, A. van, J. Eijssvoogel en J. Müller, 'Document Nederland', in *NRC Weekblad*, 7-13 november 2009.
- 52 Hansen, H. en S. Baak, Arnon Grunberg zet soldaten aan het schrijven, *NOVA*, uitzending 5 september 2009.
- 53 Ibidem.
- 54 Mans, U., C. Meindersma en L. Burema, *Eyes Wide Shut? The Impact of Embedded Journalism on Dutch Newspaper Coverage of Afghanistan*, The Hague Centre for Strategic Studies, Den Haag, april 2008, p. 27.
- 55 Koelé, T., 'Liever Embedded dan het Traditionele Persreisje', in *de Volkskrant*, 1 augustus 2008.